

Krzysztof Nowakowski, Aleksandra Gubała ■

Nasilenie ciemnych cech osobowości a cyberprzemoc intymna. Moderująca rola empatii

Dark personality traits and cyber-dating abuse: The moderating role of empathy

Abstrakt: W artykule zaprezentowano wyniki badań nad zjawiskiem cyberprzemocy w bliskich związkach interpersonalnych. Rozpatrywane było ono w kontekście ciemnych cech osobowości (narcyzm, makiawelizm, psychopatia, sadyzm), traktowanych jako ważny psychologiczny czynnik ryzyka dla tego rodzaju przemocy. Badaną grupę stanowiło 200 młodych dorosłych (w tym 72% kobiet). Badanie przeprowadzono za pomocą Kwestionariusza Cyberprzemocy Intymnej (CDAQ), skróconej wersji Kwestionariusza SD4 oraz Indeksu Reaktywności Interpersonalnej (IRI). Otrzymane dane pozwalają wnioskować, że nasilenie Ciemnej Triady i sadyzmu wiąże się zarówno ze skłonnością do stosowania cyberprzemocy wobec partnera, jak i ryzykiem wiktyimizacji w skutek tego rodzaju zachowań. Wykazano również, że mężczyźni częściej niż kobiety są sprawcami cyberprzemocy intymnej w postaci agresji bezpośredniej oraz potwierdzono moderującą rolę empatii w relacji pomiędzy ciemnymi cechami osobowości a cyberprzemocą intymną.

Słowa kluczowe: cyberprzemoc intymna, przemoc w związku, ciemna triada, ciemna czwórka, psychopatia, sadyzm, empatia

Abstract: The results of research on cyber-dating abuse in intimate relationships are presented in this article. The study analysed dark personality traits (i.e. narcissism, Machiavellianism, psychopathy and sadism) treated as relevant individual risk factors for this kind of violence. The sample consisted of 200 young adults (72% women). The following measures were used in the research: the Cyber Dating Abuse Questionnaire, the Short Dark Tetrad and the Interpersonal Reactivity Index. The results indicate that the severity of both the Dark Triad and sadism is related to the perpetration of cyber-violence and victimisation from an intimate partner. The research also showed that men more

Dr Krzysztof Nowakowski, Uniwersytet Ignatianum w Krakowie, Polska,
krzysztof.nowakowski@ignatianum.edu.pl, ORCID: 0000-0002-2982-5124
Aleksandra Gubała, Stowarzyszenie Widzących Więcej, Polska,
aleksandra.gubala35@gmail.com, ORCID: 0009-0004-5382-0210

often than women use direct aggression in cyber-dating abuse. Moreover, the moderating role of empathy in the relationship between dark personality traits and cyber-dating abuse was confirmed.

Keywords: cyber-dating abuse, intimate violence, dark triad, dark tetrad, psychopathy, sadism, empathy

Wstęp

Rozwój nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych znacząco ułatwił człowiekowi żyjącemu w XXI wieku swobodę w kontaktach międzyludzkich – teraz nie trzeba opuszczać czterech ścian swojego domu, by zawierać nowe znajomości, te przyjacielskie jak i również te o charakterze romantycznym. Wystarczy do tego jeden z licznych internetowych portali, takich jak Facebook, Instagram czy Twitter. Udzielanie się na portalach społecznościowych daje poczucie braku barier i jakichkolwiek ograniczeń czasowych i przestrzennych, można używać ich z praktycznie dowolnego miejsca na świecie w dowolnej chwili. Oprócz komunikacji umożliwiają też zrelaksowanie się, ekspresję samego siebie czy zwykłe przezwycięzenie nudy. Wszechobecność technologii niewątpliwie wpływa na sposób społecznego funkcjonowania współczesnej młodzieży oraz młodych dorosłych, przenoszą oni część swojego życia – często ogromną – do sieci, tworząc tam własną społeczność i wzory interakcji. Świat internetu jest często dla nich niejako przedłużeniem świata realnego, więc w sieci przejawiają schematy zachowań podobne do tych podejmowanych twarzą w twarz (Siemieniecka, Skibińska, Majewska 2020).

Mimo niepodważalnych korzyści interpersonalnych, jakie oferuje świat internetu, trzeba także zwrócić uwagę na jego drugą, ciemniejszą stronę, która niesie ze sobą takie zagrożenia jak zjawisko cyberprzemocy, ryzyko pokrzywdzenia przestępczością internetową czy też stania się ofiarą różnego rodzaju nadużyć. W ciągu ostatnich lat zidentyfikowano ponadto kilka nowych form zachowań agresywnych, wykonywanych za pośrednictwem nowoczesnych technologii, w tym nadużycia związane z relacjami romantycznymi – cyberprzemoc intymną (ang. *Cyber Dating Abuse*, CDA). Niniejszy artykuł stanowi próbę scharakteryzowania z perspektywy psychologicznej zjawiska cyberprzemocy intymnej, a omówione w jego dalszej części badania własne, odnoszą się do roli, jaką w powstawaniu tego typu agresji elektronicznej odgrywają czynniki osobowościowe.

1. Cyberprzemoc intymna ze strony partnera w związku – charakterystyka zjawiska

CDA zdefiniowano jako zestaw powtarzających się zachowań, które na celu mają nękanie oraz sprawowanie kontroli nad swoim partnerem w związku za pośred-

nictwem nowych technologii oraz mediów elektronicznych (Zweig et al. 2014). Zjawisko to obejmuje ciągłą kontrolę osoby, z którą tworzy się bliską relację, selekcjonowanie kręgu jej znajomych, czy nawet szantaż lub groźby w postaci treści umieszczanych na portalach społecznościowych (Caridade, Braga 2020). Nadużycia tego rodzaju stanowią problem szczególnie dotkliwy społecznie ze względu na coraz częstsze występowanie, a także negatywne konsekwencje dla funkcjonowania psychicznego ofiar (Gámez-Guadix, Borrajo, Calvete 2018).

Zjawisko cyberprzemocy stosowanej wobec partnera w związku budzi coraz większe zainteresowanie wśród psychologów badających zachowania w internecie, jednakże wciąż istnieje na ten temat stosunkowo niewielka liczba badań. Różne konceptualizacje tego zjawiska spowodowały jednocześnie powstanie szerokiej gamy terminów opisujących tę formę agresji elektronicznej (Brown, Hegarty 2018). Używa się pojęć takich jak, na przykład: (1) nadużycia związane z randkami – wywieranie nacisków i zastraszanie partnera, które doprowadzić ma do wysłania przez niego zdjęć czy też wiadomości o charakterze seksualnym (Zweig et al. 2013); (2) elektroniczna wiktymizacja – pokrzywdzenie na skutek elektronicznie wyrażanej wrogości (np. publikacja lub wysyłanie gróźb i obraźliwych wiadomości partnerowi); (3) elektroniczne upokorzenie (publikacja w mediach społecznościowych prywatnych treści, na które druga osoba nie wyraziła zgody) i wykluczenie (blokowanie partnera w sieciach społecznościowych lub listach znajomych) (Bennet et al. 2011); czy też (4) elektroniczna agresja w parach, która definiowana jest jako chęć wywołania u partnera poczucia strachu, rozpowszechnianie o nim plotek czy też udostępnianie prywatnych lub zawstydzających treści osobom trzecim (Brown, Hegarty 2018). Z perspektywy psychologii internetu obecnie pojęcie cyberprzemocy intymnej/CDA uznawane jest za jeden z bardziej inkluzywnych konstruktów, ponieważ odnosi się nie tylko do pojedynczego zdarzenia wiktymizacyjnego, ale także obejmuje szeroki zakres zachowań opisywanych przez wymienione wyżej pojęcia (Caridade, Braga, Borrajo 2019).

Cyberprzemoc intymna dotyczy zarówno stosowania elektronicznej agresji wobec swojego partnera bądź partnerki, jak i bycia w ramach bliskiego związku ofiarą wszelakich aktów zastraszania, gróźb, prób szantażu, stalkingu, nieustannej kontroli oraz skrajnego naruszania prywatności przy pomocy nowych technologii, m.in. portali społecznościowych czy aplikacji w telefonie komórkowym (Borrajo et al. 2015). Ujmowana jest jako konstrukt wielowymiarowy, integrujący różne kategorie pojęciowe dotyczące takich nadużyć jak: cyberkontrola, monitorowanie aktywności i lokalizacji partnera, cyberagresja psychologiczna oraz słowna (Gámez-Guadix, Borrajo, Calvete 2018). Dodatkowo Janine Zweig i in. (2013) włączyli w zakres cyberprzemocy intymnej wymiar cyberseksualnego wykorzystania, który zawiera m.in. groźby czy próby szantażu za pomocą narzędzi elektronicznych i portali społecznościowych.

Badania przeprowadzone przez Manuela Gámez-Guadix i in. (2018) wskazują, iż zachowania o charakterze cyberprzemocy wśród osób tworzących bliskie związki najczęściej dotyczą aspektów związanych z potrzebą stałej kontroli i monitorowaniem aktywności partnera lub partnerki, co wyraża się np. poprzez

zadrażanie go połączeniami telefonicznymi, wiadomościami, czy nawet instalowanie aplikacji śledzących bez jego/jej zgody. Jak podają Lisa Melander i Alison Marganski (2020) zjawisko monitorowania bądź też śledzenia sygnału GPS z telefonu komórkowego partnera w związku jest dosyć powszechne, podobnie jak nękanie i zastraszanie na portalach społecznościowych. Wskaźniki wiktylizacji cyberprzemocą intymną ze strony obecnego lub byłego partnera wśród młodych dorosłych sięgają (w zależności od badanej populacji i metody pomiaru) nawet powyżej 70% (Rodríguez-Domínguez, Pérez-Moreno, Durán 2020). Może to sugerować, iż rozpowszechnienie cyberprzemocy intymnej jest wyższe, niż w przypadku przemocy intymnej w formie bezpośredniej, stosowanej bez używania nowych technologii (Melander, Marganski 2020).

Internet i nowe technologie umożliwiają sprawcom cyberprzemocy intymnej, nieograniczony barierami przestrzennymi, dostęp do swoich ofiar – mogą je nękać, dręczyć lub kontrolować z dowolnego miejsca – z pracy, podczas codziennych obowiązków, czy też spotkania towarzyskiego. Możliwości jakie daje przestrzeń cyfrowa powodują również, że w cyberprzemoc angażują się osoby, które w innym przypadku nigdy nie podjęłyby się takich działań osobiście (Lara 2020). W badaniu longitudinalnym autorstwa Yu Lu i współpracowników (Lu, Van Ouytsel, Temple 2021) podjęto się próby wyjaśnienia powiązań między bezpośrednimi i internetowymi formami przemocy w bliskich relacjach interpersonalnych. Ustalenia tych badaczy sugerują, że dopuszczenie się nadużyć w sieci wobec partnera może być predyktorem późniejszych fizycznych nadużyć wobec niego oraz zwiększa ryzyko wiktylizacji. Nie stwierdzono natomiast odwrotnego związku. Autorzy zaobserwowali ponadto, że powtarzające się stosowanie cyberprzemocy intymnej w dłuższym okresie czasu było związane z bezpośrednią przemocą psychiczną ze strony partnera (Lu, Van Ouytsel, Temple 2021).

Według Janine Zweig i in. (2013) młode kobiety częściej niż ich rówieśnicy stają się ofiarami cyberagresji o charakterze seksualnym. Z kolei na różnice międzypłciowe w stosowaniu cyberprzemocy intymnej zwracają uwagę Roberta Biolcati, Virginia Pupi i Giacomo Mancini (2022). Z przeprowadzonych przez nich badań wynika, że mężczyźni częściej dopuszczają się w swoich związkach bezpośredniej cyberprzemocy, podczas gdy kobiety chętniej posługują się cyberprzemocą opartą na kontrolowaniu aktywności partnera. Inne dane wskazują na współwystępowanie cyberprzemocy intymnej z objawami depresji i nasileniem lęku (Caridade, Braga, Borrajo 2019). Wykazano dodatkowo, iż cyberprzemoc intymna wiąże się z podejmowaniem większej aktywności seksualnej w ciągu życia, podwyższonym poziomem gniewu lub wrogości (Zweig et al. 2014), a także behawioralnie wyrażaną zazdrością o partnera (Deans, Bhogal 2019).

Ważną rolę w etiologii cyberprzemocy intymnej odgrywają czynniki osobowościowe. Marleen Kranenbarg i in. (2023) podają, że cechy osobowości (mierzone modelem HEXACO) mogą mieć związek ze skłonnością do wyrządzania innym krzywdy pośrednio, tj. poprzez użycie w tym celu Internetu. W porównaniu ze sprawcami przestępstw offline, cyber-agresorzy wykazują się niższą ekstrawersją

oraz wyższą sumiennością i otwartością na doświadczenie. Sprawców działających w cyberprzestrzeni cechuje też względnie wysoki poziom dyscypliny i cierpliwości, co może ułatwiać podejmowanie długotrwałych działań wobec ofiar (jak np. śledzenie), których skutki przeważnie nie są widoczne od razu. W najnowszych analizach dotyczących osobowościowego podłoża cyberprzemocy intymnej, coraz częściej zwraca się też uwagę na pewien szczególny układ cech osobowości, których wysokie nasilenie niesie ze sobą podwyższone ryzyko wiktyimizacyjne w bliskim związku (Pineda et al. 2022). Cechy te, nazywane „mrocznymi” lub „ciemnymi” we współczesnej psychologii znane są pod pojęciem Ciemnej Triady.

2. Ciemna Triada i Ciemna Czwórka

Termin Ciemnej Triady (*Dark Triad*) został wprowadzony jako określenie służące do opisu konfiguracji cech osobowości uznawanych za społecznie niepożądane tj. narcyzmu, makiawelizmu i psychopatii (Paulhus, Williams 2002; Furnham, Richards, Paulhus 2013; Rogoza, Ciecuch 2020). Składowe Ciemnej Triady łączy egocentryzm i antyspołeczny charakter, a osoby o wysokim poziomie tych cech przejawiają zachowania, które wyrządzają szkody otoczeniu społecznemu, są uciążliwe, wrogie bądź krzywdzące dla innych. Pomimo tego, że w skład Ciemnej Triady wchodzi konstrukty uznawane z perspektywy psychopatologii za zaburzenia osobowości, takie jak narcyzm czy psychopatia, to samo pojęcie nie ma charakteru klinicznego. Pojęcie Ciemnej Triady odnosi się do szczególnego układu tzw. „mrocznych” cech osobowości obecnych w populacji ogólnej, powszechnych w społeczeństwie, bez zawężenia go do pacjentów psychiatrycznych czy osób odbywających karę pozbawienia wolności. Dlatego też, chociaż Ciemną Triadę tworzą cechy określane jako narcystyczne czy psychopatyczne to przyjmuje się, że są one subklinicznymi odpowiednikami klinicznej postaci narcyzmu, czy też kryminalnej postaci psychopatii.

Makiawelizm jako jedyny komponent ciemnej triady nie ma klinicznej konotacji i nie wywodzi się z opisu osobowości zaburzonej. W psychologii pojęcie makiawelizmu odnosi się do postawy życiowej, którą charakteryzuje przedmiotowe traktowanie innych, cynizm i brak skrupułów w dążeniu do celu. Opracowując psychologiczny konstrukt makiawelizmu jego twórcy inspirowali się dziełem literackim pt. „Książe”, autorstwa włoskiego filozofa Niccolò Machiavellego. Przedstawione przez niego rady dotyczą sposobów na utrzymanie politycznej kontroli, a według tych wskazówek skuteczny władca powinien być otwarty i gotowy na każdą strategię umożliwiającą mu osiągnięcie celu – w tym również na kłamstwa i manipulacje (Jones, Paulhus 2009).

Makiawelizm można określić jako charakterystykę osobowości, którą wyróżniają: intencja i umiejętność stosowania taktyk manipulacji w relacjach z innymi, cyniczne spojrzenie na ludzką naturę oraz lekceważenie zasad moralnych (Christie, Geis 1970; Ali, Amorim, Chamorro-Premuzic 2009). Jednym z głównych

przejawów makiawelizmu jest trwała skłonność do osiągania zamierzonych celów drogą manipulacji oraz ogólna negatywna ocena ludzi, jako słabych i niegodnych zaufania. Zdaniem makiawelisty inni są leniwi, podatni na wpływ otoczenia bądź też nieuczciwi i przebiegli – a więc stanowiący zagrożenie (Pilch 2008; Bańka, Orłowski 2012). Specyfikę makiawelistycznego światopoglądu oddaje także specyficzna moralność. Osoby o wysokim poziomie makiawelizmu co prawda zdają sobie sprawę z obowiązujących norm etycznych/moralnych, znają je i na ogół akceptują, jednak jednocześnie nie wykazują żadnych oporów przed naginaniem lub łamaniem tych reguł, gdy stanowią one przeszkodę w realizacji postawionego sobie celu. Makiawelista kieruje się w swoim życiu przekonaniem, że „przecież wszyscy tak robią”, co pozwala mu postępować niezgodnie z deklarowanym systemem wartości, bez odczuwania wątpliwości bądź poczucia winy (Pilch 2014). Charakterystyczne dla takiego sposobu funkcjonowania w relacjach międzyludzkich jest również stosowanie różnego rodzaju technik manipulacji, oszustw oraz strategii polegających na wyzyskiwaniu innych (Ali, Amorim, Chamorro-Premuzic 2009). Makiawelista przejawia nasiloną potrzebę kontrolowania sytuacji. W kontaktach interpersonalnych wykazuje chłód emocjonalny oraz niski poziom empatii. Przedmiotowy stosunek do innych (współpracowników, podwładnych, partnera) ułatwia mu koncentrację na postawionym celu poprzez zminimalizowanie zakłócającego wpływu emocji (Pilch 2014). Może kłamać, oszukiwać, w różny sposób manipulować, a nawet zdradzać, gdy okaże się to dla niego jakkolwiek korzystne i w ten sposób będzie mógł utorować sobie łatwiejszą drogę do osiągnięcia wyznaczonego przez siebie celu (Bańka, Orłowski 2012).

Inspirację dla psychologicznego ujęcia narcyzmu, drugiego elementu składowego Ciemnej Triady, stanowi mitologia grecka i historia o zakochanym wyłącznie w sobie młodzieńcu. Mit o Narcyzie zainspirował Freuda do posłużenia się tą nazwą w opisie zaburzenia, w którym następuje patologiczne skierowanie popędu na siebie samego (Derbis, Filipkowski 2018). Obecnie narcyzm można rozpatrywać w dwóch kategoriach – jako zaburzenie osobowości diagnozowane za pomocą systemów klasyfikacji zaburzeń psychicznych (takich jak amerykański DSM-5), bądź też jako cechę, którą każdy człowiek w jakimś stopniu posiada (Rogoza, Rogoza, Wyszyńska 2016). Na ogólną charakterystykę narcyzmu składa się zaabsorbowanie samym sobą, poczucie bycia wyjątkowym i lepszym od innych oraz instrumentalny stosunek do otoczenia, które jest zazwyczaj wykorzystywane do podtrzymania nierealistycznego i wyolbrzymionego obrazu „Ja” (Pilch 2014). Jednostka o wysokim poziomie narcyzmu często podejmuje działania ukierunkowane na wzbudzenie podziwu i szacunku ze strony innych (np. przełożonego lub współpracowników), jednakże w sytuacji braku oczekiwanej reakcji niejednokrotnie odpowiada złością i wrogim nastawieniem. Osoby narcystyczne dążą do przedstawienia się w jak najlepszym świetle, nie zważając na szkody, jakie mogą spowodować, a głównym celem ich aktywności społecznej jest zapewnienie sobie poczucia uznania oraz jak najszerzej widoczności własnych osiągnięć (Penney, Spector 2002). Internet daje możliwość niemal nieograniczonego przestrzennie prezentowania wyidealizowanego wizerunku, co

sprawia, że użytkownicy z cechami narcystycznymi często korzystają z wszelkich serwisów społecznościowych, zaspokajając w ten sposób swoje potrzeby społecznej ekspozycji, zdobywania aprobaty i podziwu (Andreassen, Pallesen, Griffiths 2017).

Róża Bazińska i Krystyna Drat-Ruszczak (2000) wskazują na występowanie dwóch obliczy narcyzmu. Pierwsze, któremu przypisuje się adaptacyjny charakter, wiąże się z budowaniem poczucia wielkościowości na podstawie tendencyjnego obrazu siebie przedstawianego innym ludziom. Drugie oblicze z kolei można określić jako dezadaptacyjne – z towarzyszącymi agresywnymi zachowaniami i skłonnością do manipulacji oraz oszukiwania innych, co często prowadzi jednostkę narcystyczną do narażenia na sytuacje społecznego konfliktu. Inni badacze proponują podział na narcyzm wielkościowy i wrażliwy (Maciantowicz et al. 2017). Obie postacie narcyzmu związane są z koncentracją na własnej osobie i przedkładaniu potrzeb swoich ponad innych ludzi, jednak narcyzm wrażliwy wiąże się z mniejszą pewnością siebie i skłonnością do unikania konfrontacji, przy jednocześnie nasilonym egocentryzmie. Narcyzm wielkościowy z kolei opisać można jako ciągłe i niepodatne na negatywną społeczną informację zwrotną poszukiwanie uwagi i podziwu.

Ostatnia ze składowych Ciemnej Triady – psychopatia tradycyjnie w psychopatologii łączona jest ze skłonnością do zachowań przestępczych. Dane empiryczne potwierdzają, że pogląd ten ma uzasadnienie i osobowość psychopatyczną można traktować jako ważny psychologiczny czynnik ryzyka w etiologii przestępczości (DeLisi 2009; Gierowski 2009; Declercq et al. 2012; Pastwa-Wojciechowska 2013; DeMatteo, Desai, Tansey 2022). Jak wspomniano wcześniej, w konstrukcie Ciemnej Triady pojęcie psychopatii jest rozumiane szerzej – psychopatia to nie tyle konstrukt kliniczny, odpowiednik antyspołecznego zaburzenia osobowości, ale układ cech, które w zróżnicowanym nasileniu rozkładają się w społeczeństwie i występują również u osób niekaranych (Edens et al. 2006).

Ujmowanie psychopatii w sposób wykraczający poza kontekst kliniczno-sądowy wywodzi się z podejścia zaproponowanego już w połowie ubiegłego stulecia przez Harveya Cleckley’a. Zgodnie z tym podejściem kluczowe dla diagnozy psychopatii są bardziej deficyty reaktywności emocjonalnej (objawiające się np. brakiem poczucia winy czy niezdolnością do empatii), niż łamanie prawa i zachowania antyspołeczne (Patrick 2018). Wśród kryteriów diagnostycznych psychopatii autor ten wskazał, co prawda, na behawioralne niedostosowanie społeczne i styl życia, który odbiega od przyjętych społecznie norm prawnych, moralnych bądź obyczajowych, jednak zauważył także, że psychopaci posiadają (choć w różnym nasileniu) pewne właściwości adaptacyjne, umożliwiające im „wtopienie się” w otoczenie i rozpoznanie psychopatii jako zaburzenia. Cechy te, określane również jako psychologiczne przystosowanie (Strus, Kozłowska 2018), związane są głównie z umiejętnościami wpływu na innych, zdolnością do perswazji i manipulacji, odpornością na stres i presję.

W koncepcji Ciemnej Triady obecne jest także ujęcie psychopatii zawarte w dwuczynnikowym modelu autorstwa kanadyjskiego psychologa Roberta Hare. Psychopatia opisywana jest przez tego autora za pomocą powiązanych ze sobą dwóch

wymiarów (czynników) psychologicznych – afektywnego i interpersonalnego oraz behawioralnego. Pierwszy z nich charakteryzuje brak empatii, bezwzględność, wyolbrzymione poczucie własnej wartości, powierzchowny urok osobisty oraz skłonność do manipulowania. Czynniki behawioralne z kolei obejmuje zachowania impulsywne i antyspołeczne, brak poczucia odpowiedzialności, słabą kontrolę zachowań oraz potrzebę stymulacji (Hare 2006). Analizy poświęcone użyteczności diagnostycznej skali PCL-R, opracowanej na bazie modelu dwuczynnikowego, sugerują, że charakterystyki zawarte w czynniku pierwszym są bardziej symptomatyczne dla psychopatii, niż zachowania antyspołeczne (Verschuere, te Kaat 2020), co potwierdza tym samym poglądy Harveya Cleckleya na temat cech typowo psychopatycznych, występujących niezależnie od kryminalnej lub subklinicznej postaci zaburzenia.

W trakcie badań nad Ciemną Triadą pojawił się pogląd, że konstelacja ciemnych cech osobowości powinna zostać szerzej skonceptualizowana i możliwe jest występowanie większego spektrum innych, „ciemnych” cech osobowości, które również mogą być negatywnie oceniane społecznie i powodować interpersonalne szkody (Marcus, Zeigler-Hill 2015). Sugestię rozszerzenia Ciemnej Triady do Ciemnej Czwórki (*Tetrady/Dark Tetrad*), poprzez dodanie cech sadyzmu, jako jedni z pierwszych wysunęli Henri Chabrol, Nikki van Leeuwen, Rachel Rodgers, Natalène Séjourné (2009). Celem przeprowadzonego przez nich badania była ocena wpływu cech psychopatycznych, narcystycznych, makiawelistycznych oraz sadystycznych na zachowania przestępcze u uczniów szkół średnich, przy uwzględnieniu i kontrolowaniu innych czynników psychicznych i środowiskowych. Między komponentami Ciemnej Triady i sadyzmem wykazano wówczas umiarkowaną dodatnią korelację. Dodatkowo cechy psychopatyczne i sadystyczne były niezależnymi predyktorami zachowań przestępczych u chłopców.

Delroy Paulhus i współpracownicy (2021) jako uzasadnienie teoretyczne dla konieczności rozszerzenia pojęcia Ciemnej Triady o subkliniczny sadyzm podają, że cechy te z narcyzmem, makiawelizmem i psychopatią łączy wspólny czynnik (rdzeń) bezduszości i zaburzonej empatii. Z kolei unikalną i decydującą o diagnostycznej odrębności właściwością sadyzmu jest „nieodłączną przyjemność z krzywdzenia innych”. Badania prowadzone przez Janko Mededović (2017) potwierdzają występowanie pewnych zakłóceń w procesach emocjonalnego przetwarzania charakterystycznych dla sadyzmu. Wykazano w nich, że wysoki poziom cech sadystycznych wiąże się z częstszym doświadczaniem pozytywnych emocji pod wpływem bodźców wizualnych zawierających przemoc. Emocje te ulegały osłabieniu w trakcie obserwowania neutralnych i spokojnych obrazów. Analizy korelacyjne z badań Leah Thomas i Vincenta Egana (2022) ujawniły natomiast, że chociaż wszystkie cechy Ciemnej Czwórki są powiązane z doświadczaniem pozytywnych emocji w odpowiedzi na nagrania filmowe z brutalnymi, agresywnymi scenami, to właśnie sadyzm najbardziej koreluje z czerpaniem przyjemności podczas prezentowania tego rodzaju bodźców.

Subkliniczny sadyzm (będący cechą wchodzącą w skład Ciemnej Czwórki osobowości), definiowany jest jako tendencja do czerpania przyjemności z powodowania lub obserwowania cierpienia innych (Paulhus et al. 2021). Pierwotnie pojęcie sadyzmu, podobnie jak narcyzm czy psychopatia odnosiło się do zjawiska o klinicznych konotacjach. Sam termin „sadyzm” pochodzi zresztą od francuskiego pisarza Donatiena Alphonse Francois de Sade’a, który uważał ból i cierpienie za niezbędne do osiągnięcia pobudzenia seksualnego. Według jeszcze do niedawna obowiązującej wersji klasyfikacji ICD zaburzenie nazywane sadomasochizmem zawierało się w kategorii „zaburzenia preferencji seksualnych”. Oznaczało ono preferencję takich seksualnych aktywności, w których dochodzi do upokorzenia, zadawania bólu bądź zniewolenia drugiej osoby. Masochizm rozpoznawany jest jeśli jednostka preferuje bycie w tego rodzaju sytuacjach ofiarą, natomiast w sytuacji odwrotnej – gdy jest ich wykonawcą – ten wzorzec zachowań seksualnych określany jest mianem sadyzmu. Z kolei współcześnie w literaturze naukowej coraz częściej sadyzm traktowany jest jako względnie powszechne zachowanie o ewolucyjnych korzeniach, bez kontekstu seksualnego. Badania Erin Buckels i współpracowników (2013) nad tzw. codziennym sadyzmem (ang. *everyday sadism*) wykazały, że cechy sadystyczne należy traktować w szerszych kategoriach, niż zaburzenie seksualne. Jest to osobowościowo uwarunkowana predyspozycja do wyrządzania krzywdy, której towarzyszy odczuwanie przyjemności. Zdaniem cytowanych autorów odczucie przyjemności z zadawanego cierpienia wzmacnia kontakt fizyczny z ofiarą i może ono pojawiać się zarówno w odniesieniu do realnych sytuacji społecznych, jak i w zachowaniach zastępczych – w eksperymencie badacze sprawdzali preferowanie zabijania pluskiew.

3. Cechy Ciemnej Czwórki a zachowania agresywne i przemoc w cyberprzestrzeni

Badania poświęcone zjawisku cyberprzemocy, dostarczają dowodów pozwalających na uznanie mrocznych cech osobowości za ważny osobowościowy czynnik ryzyka agresji interpersonalnej występującej w przestrzeni online i świecie wirtualnym. Według Alana Goodboya i Matthew Martina (2015) skłonność do stosowania cyberbullyingu wiąże się z podwyższonym nasileniem wszystkich składowych Ciemnej Triady, przy czym decydującą rolę w tej relacji należy przypisać psychopatii. Z kolei dane zebrane przez Annę Gajdę z zespołem (2023) wskazują, że cechy Ciemnej Czwórki są związane nie tylko z częstszym posługiwaniem się cyberbullyingiem, ale również z narażeniem na pokrzywdzenie tego rodzaju zachowaniami ze strony innych. Jednocześnie w tych badaniach to sadyzm jako jedyna z mrocznych cech okazał się predyktorem zarówno dla cyberbullyingu, jak i cyber-wiktyimizacji.

Sara Hughes i Hayley Samuels (2021) zbadali powiązania między cechami Ciemnej Czwórki a różnymi formami kontroli stosowanymi przez partnera w bliskim związku – tj. kontrolą nad autonomicznym zachowaniem, nad codziennymi czynnościami oraz kontrolą poprzez nadzór drugiej osoby i używanie wobec niej groźb. Wyniki tych analiz pokazały, że sadyzm i psychopatia są pozytywnymi predyktorami wszystkich z wymienionych form kontroli. Autorki wysuwają przypuszczenie, iż negatywne konsekwencje związane z kontrolowaniem partnera (jak np. obniżenie komfortu życia u kontrolowanego, czy wzbudzenie w nim poczucia zagrożenia) mogą zapewniać sprawcy dodatkową przyjemność z podejmowanych działań.

Dane z badań nad problematycznym używaniem mediów społecznościowych (*problematic social media use*, PSMU) prowadzonych przez Kagana Kircaburuna, Petera Jonasona i Marka Griffithsa (2018) wskazują z kolei, że komponenty Ciemnej Czwórki wiążą się z podejmowaniem krzywdzących zachowań w sieci internetowej, takich jak cyberprzemoc, cyberstalking i cybertrolling. Jak sugerują cytowani badacze, oprócz motywacji sadystycznych i psychopatycznych, unikalnymi predyktorami antyspołecznych zachowań w Internecie mogą być też motywacje makiawelistyczne, jak na przykład odrzucenie wartości moralnych czy też brak wyrzutów sumienia – co zaobserwowano szczególnie u badanych mężczyzn. Natomiast narcyzm wiąże się z większym nasileniem cyberstalkingu wśród kobiet.

Na powiązania cech Ciemnej Czwórki z cybertrollingiem wskazuje również Keita Masui (2019). Analizy wykonane przez tego badacza pokazały, że predyktorami internetowego trollingu są zarówno każda z ciemnych cech osobowości, jak i doświadczenie samotności, a wyższy poziom samotności jest pozytywnie powiązany z cybertrollingiem u osób o wysokim poziomie makiawelizmu i psychopatii. Związek pomiędzy nasileniem ciemnych cech osobowości oraz agresją internetową w postaci cybertrollingu, zaobserwowano również wśród użytkowników aplikacji randkowych opartych na lokalizacji (*location-based real-time dating apps*) (March et al. 2017). W tych badaniach wykazano z kolei, że skłonność do zachowań trollingowych w sieci współwystępuje z wyższym poziomem psychopatii i sadyzmu. Nie stwierdzono jednocześnie różnic pomiędzy kobietami i mężczyznami pod względem angażowania się w aktywność trollingową w aplikacjach randkowych, co zdaniem autorów kontrastuje z profilem typowych sprawców internetowego trollingu, wśród których przeważają mężczyźni.

Z raportu Davida Pinedy i in. (2022) wynika, iż nasilenie cech Ciemnej Czwórki jest powiązane zarówno ze sprawstwem cyberprzemocy intymnej jak i doświadczeniem pokrzywdzenia na skutek stosowania jej przez partnera. Szczegółowa analiza pozwala jednak zauważyć, że w tej relacji występują pewne różnice pomiędzy poszczególnymi składowymi tworzącymi Ciemną Czwórkę. Makiawelizm, jako jedyna z mrocznych cech, pozytywnie koreluje z wiktylizacją oraz sprawstwem cyberprzemocy intymnej. Natomiast cechy psychopatyczne bardziej związane są z zachowaniami agresywnymi, aniżeli z aspektem kontroli partnera, który z kolei jest charakterystyczny dla narcyzmu. Osoby o wysokim poziomie sadyzmu częściej przyznają się do pokrzywdzenia cyberprzemocą intymną, niż jej stosowania, co

sugeruje, że w tym przypadku wiktyalizacja może być następstwem działań odwetowych ze strony drugiej osoby, w związku których dopuszcza się za wcześniejsze nadużycia wobec niej. Sadyzm związany jest również z częstszym byciem ofiarą zachowań kontrolujących w cyberprzestrzeni (Pineda et al. 2022).

Najnowsze badania Davida Pinedy i współpracowników (2023) wskazują na występowanie powiązań pomiędzy cechami Ciemnej Tetrady, a cyberprzemocą seksualną. Wyniki tych analiz potwierdzają, że wysokie nasilenie cech sadystycznych dodatnio koreluje z tendencją do otwartego stosowania agresji zarówno osobiście, jak i przy pomocy Internetu, zza ekranu komputera bądź telefonu. Jednocześnie – podobnie jak w przypadku cyberprzemocy intymnej – wykazano pozytywny związek między sadyzmem, a doświadczaniem cyberprzemocy seksualnej, co wytłumaczyć można swego rodzaju „owładnięciem” przyjemnością, jaką osoby sadystyczne czerpią z zadawania krzywdy innym, przez co nie dostrzegają możliwości, by ich ofiary były zdolne do takich samych czynów względem nich (Zeigler-Hill, Vonk 2015). Potwierdzono również, że osoby z wysokim nasileniem narcyzmu często dopuszczają się zachowań mających na celu nieustanną kontrolę swojego partnera bądź partnerki.

4. Empatia jako czynnik hamujący cyberprzemoc

Przytoczone wyżej badania wskazują, że ciemne cechy osobowości znacząco zwiększają ryzyko pojawienia się agresji elektronicznej, również wobec partnera w związku. Jednocześnie w analizach poświęconych temu zjawisku, oprócz czynników ryzyka, coraz częściej zwraca się uwagę na czynniki psychologiczne, które mogą pełnić funkcję ochronną, redukując tym samym zagrożenie cyberprzemocą. Do tej grupy należy empatia. Pojęcie empatii w psychologii używane jest do opisu złożonej umiejętności, pozwalającej na przyjęcie perspektywy drugiej osoby i współodczuwanie jej stanów emocjonalnych (Davis 1999). Przyjmuje się, że na empatię składa się komponent emocjonalny – dostrzeganie i wrażliwość na cudze uczucia – oraz komponent poznawczy, który odpowiada za identyfikację i rozumienie tych uczuć (Kulczyk 2016). Współczesne koncepcje empatii podkreślają wielowymiarowość tego konstruktu, ujmując reakcje empatyczne zarówno w ramach procesów i relacji interpersonalnych, jak i doświadczenia intrapsychicznego (Kliś 2012; Main et al. 2017).

Wysoka empatia wiąże się z tendencją do podejmowania zachowań prospołecznych (Brazil, Volk, Dane 2023). Z kolei deficyty w zakresie wrażliwości empatycznej często współwystępują z zachowaniami agresywnymi. Metaanaliza przeprowadzona przez Darricka Jollifego i Davida Farringtona (2004) wykazała, że niski poziom empatii poznawczej jest silnie związany z przestępczością agresywną. W późniejszym, podobnego typu raporcie (Vachon, Lynam, Johnson 2014) potwierdzono występowanie negatywnych korelacji między empatią a agresją, choć jak zaznaczają jego autorzy, siła tych powiązań jest zróżnicowana w zależności od badanej grupy,

rodzaju empatii (poznawczej, emocjonalnej) i formy agresji (werbalnej, fizycznej, seksualnej). Badania nad predyktorami agresji elektronicznej wśród młodzieży ujawniły, że nieokazjonalna i uporczywa cyberprzemoc, zależy bardziej od czynników indywidualnych – poziomu impulsywności i empatii sprawcy, niż od wpływu środowiska rówieśniczego (Álvarez-García et al. 2018). Inne dane wskazują na związek niskiej empatii z szerokim wachlarzem agresywnych zachowań online, takich jak cybertrolling (Sest, March 2017), internetowe nękanie (Choi, Kruis, Lee 2022) czy cyberbullying (Kowalski et al. 2014).

Noelia Muñoz-Fernández i Virginia Sánchez-Jiménez (2020) badały dwa rodzaje agresji, stosowane przez adolescentów wobec partnera w związku: cyberprzemoc i agresję psychiczną przejawianą offline (np. znieważanie w obecności innych). Poza różnicami płciowymi (dziewczęta częściej posługiwały się obiema formami agresji), w badaniach tych zaobserwowano, że niska empatia poznawcza wraz z negatywną oceną jakości związku były predyktorami częstszego stosowania cyberprzemocy intymnej. Analizy prowadzone wśród hiszpańskich studentów przez Verónicę De Los Reyes, Joanę Jaureguizar i Iratxę Redondo (2022) potwierdziły rolę deficytów empatii poznawczej w przewidywaniu sprawstwa cyberprzemocy. Jednocześnie badacze odnotowali, że obniżona empatia emocjonalna była powiązana z ryzykiem cyberwiktyimizacji.

Michelle Ramos i in. (2021) podjęli się próby weryfikacji czy przyjmowanie perspektywy i ogólny poziom empatii moderują związek pomiędzy narażeniem na przemoc w środowisku rodzinnym, a elektroniczną agresją wobec partnera. Wyniki wykazały, iż młode osoby z rodzin przemocowych, rzadziej posługiwały się cyberprzemocą intymną, gdy posiadały wysoki poziom empatii oraz uzyskiwały wysokie wyniki na skali przyjmowania cudzej perspektywy w kwestionariuszu empatii IRI – obie te cechy osobno moderowały powiązania cyberprzemocy intymnej ze środowiskową ekspozycją na przemoc.

5. Materiał i metoda

5.1. Cel badania, problemy i hipotezy badawcze

Głównym celem badań opisanych w dalszej części niniejszego artykułu było zweryfikowanie, czy występuje związek pomiędzy cyberprzemocą intymną, a nasileniem ciemnych cech osobowości (psychopatia, narcyzm, makiawelizm i sadyzm) oraz sprawdzenie czy poziom empatii będzie odgrywał pośredniczącą rolę w relacji tych zmiennych. Przyjęto, że empatia może być czynnikiem ograniczającym podejmowanie agresywnych zachowań wobec partnera w cyberprzestrzeni, w przypadku ujawniania się osobowościowych predyspozycji do takich zachowań.

W badaniach własnych sformułowane zostały trzy problemy badawcze. Pierwszy z nich dotyczył powiązań cech Ciemnej Czwórki z występowaniem cyberprzemocy

intymnej w bliskich relacjach interpersonalnych. Założono, że wszystkie składowe Ciemnej Czwórki będą korelować dodatnio ze sprawstwem cyberprzemocy intymnej, przy czym najsilniej w przypadku sadyzmu i psychopatii. Hipotezę tę można uzasadnić odwołując się do wspomnianych wcześniej doniesień Davida Pinedy i współpracowników (2022; 2023), którzy wykazali, że wysokie nasilenie cech sadystycznych jest najsilniejszym predyktorem cyberprzemocy w bliskim związku. Biorąc pod uwagę, że dotychczasowe dane dotyczące powiązań Ciemnej Czwórki i cyberprzemocy intymnej pochodzą głównie z badań hiszpańskich (Pineda et al. 2022), postanowiono również sprawdzić na ile zbliżone okażą się wyniki uzyskane w populacji młodych dorosłych w Polsce.

Kolejny problem badawczy dotyczył różnic płciowych w zakresie cyberprzemocy intymnej. Założono, że kobiety częściej doświadczają wiktymizacji w cyberprzestrzeni ze strony partnera niż mężczyźni. Hipotezę tę oparto na wynikach badań sugerujących występowanie u kobiet wyższych w porównaniu do mężczyzn wskaźników wiktymizacji na skutek przemocy fizycznej, przemocy seksualnej i nękania (Melander, Marganski 2020). Wysunięto przypuszczenie, że podobna zależność wystąpi także w przypadku przemocy dokonywanej za pomocą technologii cyfrowych. Z drugiej strony – zgodnie z danymi dotyczącymi różnic płciowych w angażowaniu się w agresję interpersonalną online (Buckels, Trapnell, Paulhus 2014; Ferenczi, Marshall, Bejanyan 2017) spodziewano się, że mężczyźni istotnie częściej, niż kobiety będą stosować cyberprzemoc w związku intymnym. Założono ponadto, że w cyberprzestrzeni kobiety częściej będą dopuszczać się zachowań związanych z kontrolą partnera aniżeli z agresją bezpośrednią, natomiast mężczyźni wykazą większą skłonność do posługiwania się agresją bezpośrednią. Hipotezy te oparto na wynikach wcześniej cytowanych badań nad czynnikami różnicującymi postacie, w jakich przejawia się cyberprzemoc intymna (Kircaburun, Jonason, Griffiths 2018; Biolcati, Pupi, Mancini 2022; Pineda et al. 2022).

Ostatni z problemów badawczych dotyczył wpływu empatii na relację zachodzącą pomiędzy nasileniem cech Ciemnej Czwórki, a występowaniem cyberprzemocy intymnej. Założono, że poziom empatii będzie pełnić funkcję moderatora w tej relacji. Dotychczas nie prowadzono zbyt wielu badań nad empatią w kontekście cyberprzemocy intymnej, a rezultaty uzyskane przez Michelle Ramos i in. (2021) skłaniają do wniosku, że empatia może być ważnym czynnikiem pośredniczącym w przypadku czynników ryzyka dla agresywnych zachowań w bliskim związku interpersonalnym, które odbywają się w cyberprzestrzeni. Z kolei inne dane sugerują, że cechy osobowości z konstruktu Ciemnej Triady negatywnie korelują z niektórymi aspektami empatii (Wai, Tiliopoulos 2012; Jonason, Krause 2013; Urbonaviciute, Hepper 2020; Duradoni et al. 2023). Na podstawie powyższych badań można zatem wnioskować, że empatia jest powiązana zarówno z ciemnymi cechami osobowości (w tym także z subklinicznym sadyzmem), jak i cyberprzemocą intymną, co pozwala na postawienie hipotezy o jej pośredniczącym charakterze w relacji między tymi zmiennymi. Podobnie jak w badaniach Michelle Ramos i in. (2021) przyjęto, że empatia będzie pełnić funkcję moderatora, modyfikując wpływ czynnika osobowościowego (cechy Ciemnej Czwórki) na cyberprzemoc intymną.

Biorąc również pod uwagę specyfikę konstruktu, jakim jest empatia oraz dane wskazujące na negatywne związki empatii z pozostałymi dwiema, ujętymi w badaniu zmiennymi, założono, że wysoki poziom umiejętności współodczuwania i przyjmowania cudzej perspektywy ograniczy zależność pomiędzy ciemnymi cechami osobowości a agresją elektroniczną przejawianą wobec partnera.

5.2. Narzędzia badawcze

Kwestionariusz Cyberprzemocy Intymnej – CDAQ

Cyber Dating Abuse Questionnaire (CDAQ; Borrajo et al. 2015) jest narzędziem samoopisowym, pozwalającym na określenie skali zjawiska cyberprzemocy intymnej wśród partnerów będących w związkach intymnych i tworzących bliskie relacje interpersonalne. Składa się z czterdziestu stwierdzeń diagnostycznych, podzielonych po połowie na te, które dotyczą sprawstwa (stosowania) cyberprzemocy oraz wiktyimizacji (bycia ofiarą) cyberprzemocą. Osoba badana ustosunkowuje się do każdego ze stwierdzeń, zaznaczając częstotliwość danych zachowań za pomocą skali Likerta, gdzie 1 – Nigdy, 2 – Nie w przeciągu ostatniego roku, 3 – Rzadko, 4 – Czasami, 5 – Często, 6 – Zwykle.

Uzyskane przez badanego wyniki grupowane są w dwie skale: „monitorowanie i kontrola” oraz „agresja bezpośrednia”. Pierwsza z nich dotyczy zachowań mających na celu ograniczenie swobody drugiej osoby poprzez kontrolowanie jej aktywności w cyberprzestrzeni (np. przeszukiwanie wiadomości, e-maili, kontaktów). Skala agresji bezpośredniej odnosi się natomiast do zachowań mających na celu wyrządzenie zamierzonej krzywdy partnerowi przy wykorzystaniu mediów społecznościowych i nowych technologii (np. pisanie upokarzających lub ośmieszających komentarzy na portalach społecznościowych). Rzetelność użytego w badaniach własnych kwestionariusza CDAQ wynosiła: dla sprawstwa – dyrektywnej agresji $\alpha = 0,90$, sprawstwa – monitorowania i kontroli $\alpha = 0,92$, wiktyimizacji – dyrektywnej agresji $\alpha = 0,95$ oraz dla wiktyimizacji – monitorowania i kontroli $\alpha = 0,91$.

Kwestionariusz cech Ciemnej Czwórki/ wersja skrócona – SD4

Kwestionariusz *The Short Dark Tetrad* (SD4; Paulhus et al. 2021; por. Gajda et al. 2023) przeznaczony jest do badania czterech ciemnych cech osobowości – psychopatii, makiawelizmu, narcyzmu oraz sadyzmu. SD4 powstał poprzez rozszerzenie konstruktu Ciemnej Triady o subkliniczny sadyzm, który podobnie jak pozostałe jej komponenty, traktowany jest w kategoriach cechy. Kwestionariusz składa się z 28 stwierdzeń, które pogrupowane zostały w cztery podskale odpowiadające poszczególnym cechom ciemnej czwórki – *Crafty* (Makiawelizm), *Special* (Narcyzm), *Wild* (Psychopatia) oraz *Mean* (Sadyzm). Każda z podskal zawiera 7 pozycji diagnostycznych, do oceny których została zastosowana pięciostopniowa skala Likerta, gdzie: 1 – Zupełnie się nie zgadzam, 2 – Nie zgadzam się, 3 – Nie mam zdania, 4 – Zgadzam się, 5 – Zupełnie się nie zgadzam. Rzetelność użytego

w badaniach własnych kwestionariusza SD4 wynosiła dla poszczególnych skal odpowiednio: $\alpha = 0,65$ – makiawelizm; $\alpha = 0,78$ – narcyzm, $\alpha = 0,75$ – psychopatia oraz $\alpha = 0,83$ – sadyzm.

Indeks Reaktywności Interpersonalnej – IRI

Interpersonal Reactivity Index (IRI; Davis 1980) jest 28-itemową samoopisową skalą przeznaczoną do pomiaru empatii interpersonalnej. Zgodnie z założeniami teoretycznymi tego narzędzia empatia jest konstruktem wieloaspektowym, a reakcja empatyczna składa się z czynnika emocjonalnego – zdolność postrzegania stanów emocjonalnych innych ludzi i bycie na nie wrażliwym oraz poznawczego – zdawanie sobie sprawy z tego, co odczuwa druga osoba (Decety 2015; Chrysikou, Thompson 2016). W IRI obydwa te czynniki zawierają się w czterech podskalach: 1) Przyjmowanie Perspektywy (PP) – zdolność rozumienia punktu widzenia innych ludzi i patrzenia na świat z ich perspektywy; 2) Fantazjowanie (F) – zdolność do angażowania się emocjonalnie w fikcyjne postacie lub sytuacje; 3) Empatyczna Troska (ET) – odczuwanie współczucia w reakcji na krzywdę lub nieszczęście spotykające drugiego człowieka, podzielenie jego przeżyć i stanów wewnętrznych; 4) Osobista przykrość (OP) – skłonność do doznawania stanów niepokoju i dyskomfortu w sytuacjach budzących napięcie emocjonalne.

Każda ze skal zawiera w sobie po siedem twierdzeń, do których osoba badana musi ustosunkować się na pięciostopniowej skali, gdzie A – Nie opisuje mnie dobrze, E – Opisuje mnie dobrze. Rzetelność użytego w badaniach własnych Indeksu Reaktywności Interpersonalnej wynosiła odpowiednio: dla Skali Fantazjowania $\alpha = 0,83$, dla Skali Przyjmowania Perspektywy $\alpha = 0,80$, dla Skali Empatycznej Troski $\alpha = 0,79$ oraz dla skali Osobistej Przykrości $\alpha = 0,80$.

5.3. Osoby badane i procedura badań

W badaniu wzięło udział łącznie 200 dorosłych osób, w tym 72% kobiet, 26,5% mężczyzn oraz 1,5% badanych deklarujących się jako osoby niebinarne. Średnia wieku w badanej grupie wynosiła 24,45 lat ($SD=4,396$). Większość uczestników badania jako miejsce zamieszkania podawało miasto powyżej 500 tysięcy mieszkańców (44,5%), następnie wieś (21,5%), miasto od 150 tys. do 500 tys. mieszkańców (15,5%), miasto od 50 tys. do 150 tys. (9,5%) i miasto do 50 tys. mieszkańców (9%). Poziom wykształcenia w badanej grupie rozkładał się następująco: średnie (51%), wyższe (45%), zawodowe (2%), podstawowe (2%).

Zdecydowana większość osób badanych określiła swoją orientację seksualną jako heteroseksualną (75%). Ponad połowa uczestników (65%) w chwili udzielania odpowiedzi była w związku nieformalnym, nieco mniej było singlami bądź singielkami (29%), a zaledwie 6% badanych zadeklarowało pozostawanie w związku małżeńskim. Dodatkowo jedna osoba przyznała, iż jest rozwiedziona. Na pytanie o długość trwania aktualnego związku 39,5% badanych podało, że trwał on od jednego do trzech lat, 35,5% badanych deklarowało bycie w ponad trzyletnim związku, a 25% badanych wskazało na to, iż obecny związek trwa mniej niż rok.

Badanie w całości przeprowadzone zostało drogą internetową. Informację o badaniu rozpowszechniono za pośrednictwem trzech portali społecznościowych – Facebooka, Instagrama oraz Twittera. Przed przystąpieniem do badania zainteresowani zostali poinformowani o jego celach, dobrowolności udziału, pełnej anonimowości, poufności i wykorzystaniu wyników wyłącznie do celów naukowych oraz o możliwości rezygnacji w dowolnym momencie z wypełniania kwestionariuszy. Podany został również adres mailowy osoby przeprowadzającej badanie w celu uzyskania dodatkowych informacji i odpowiedzi na ewentualne pytania. Po wyrażeniu świadomej zgody na udział w procedurze badawczej badani otrzymywali link prowadzący do platformy Google Forms, gdzie zamieszczono formularz składający się z pytań o dane socjodemograficzne i kontekstowe (orientacja seksualna, obecny status i długość trwania związku) oraz zestawu kwestionariuszy. Wszystkie zgromadzone w czasie badania dane, automatycznie zapisywały się na odpowiednio zabezpieczonym Dysku Google. Do analizy statystycznej uzyskanych wyników wykorzystano program Statistica 13.3. oraz PQ Stat.

6. Wyniki badań

Przed przystąpieniem do weryfikacji hipotez badawczych obliczono statystyki opisowe dla analizowanych zmiennych psychologicznych. Wyniki przedstawia poniższa tabela.

Tabela 1. Statystyki opisowe dla cyberprzemocy intymnej (CDAQ), cech Ciemnej Czwórki osobowości (SD4) i empatii (IRI) w badanej grupie młodych dorosłych (N=200)

Zmienna	Średnia (M)	Odchylenie standardowe (SD)	Zakres
Cyberprzemoc intymna (CDAQ)			
CI sprawstwo – bezpośrednia agresja	13,01	5,62	11–41
CI sprawstwo – monitorowanie i kontrola	15,90	8,93	13–42
CI sprawstwo – wynik ogólny	28,89	13,30	19–83
CI wiktyimizacja – bezpośrednia agresja	14,67	7,82	11–41
CI wiktyimizacja – monitorowanie i kontrola	18,02	11,95	9–40
CI wiktyimizacja – wynik ogólny	32,65	18,86	19–105
Cechy Ciemnej Czwórki (SD 4)			
Makiawelizm	19,82	6,13	7–35
Narcyzm	15,66	6,65	7–35
Psychopatia	12,61	5,89	7–30

Sadyzm	14,66	7,09	7–35
Empatia (IRI)			
Przyjmowanie perspektywy	17,60	5,80	7–28
Fantazjowanie	17,43	6,73	8–28
Empatyczna Troska	17,08	5,68	10–28
Osobista przykrość	14,19	6,28	8–27

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W celu weryfikacji hipotez dotyczących związku pomiędzy nasileniem cech Ciemnej Czwórki osobowości a cyberprzemocą intymną wobec partnera przeprowadzono analizę korelacji Pearsona (Tabela 2).

Tabela 2. Korelacje pomiędzy cechami Ciemnej Czwórki, a stosowaniem cyberprzemocy intymnej wobec partnera w związku

Zmienna	CI sprawstwo kontrola i monitorowanie	CI sprawstwo bezpośrednia agresja	CI sprawstwo wynik ogólny
1. Ciemna Czwórka ^a	0,45*	0,60*	0,56*
2. Narcyzm	0,23*	0,32*	0,32*
3. Makiawelizm	0,25*	0,38*	0,31*
4. Psychopatia	0,38*	0,50*	0,41*
5. Sadyzm	0,53*	0,60*	0,61*

Oznaczenia: ^a wynik ogólny SD4; *p < 0,05

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Otrzymane wyniki świadczą o istotnym statystycznie pozytywnym związku pomiędzy nasileniem ciemnych cech osobowości, a stosowaniem cyberprzemocy intymnej wobec partnera – zarówno w zakresie bezpośredniej agresji, jak i kontroli oraz monitorowania. Wykazano również pozytywny związek pomiędzy wszystkimi składowymi Ciemnej Czwórki, a sprawstwem cyberprzemocy intymnej, przy czym najsilniejszą korelację zanotowano w odniesieniu do sadyzmu ($r=0,61-0,53$) i psychopatii ($r=0,50-0,38$). Potwierdza to – zgodnie z przewidywaniami – że, wśród cech Ciemnej Czwórki to właśnie sadyzm i psychopatię można uważać za najbardziej powiązane ze skłonnością do używania agresji elektronicznej w bliskiej relacji interpersonalnej.

Do weryfikacji hipotez o różnicach międzypłciowych w zakresie stosowania i bycia ofiarą cyberprzemocy intymnej przeprowadzono test t studenta. Wyniki zestawiono w tabeli poniżej.

Tabela 3. Różnice pomiędzy kobietami i mężczyznami w zakresie sprawstwa i wiktylizacji cyberprzemocą intymną w bliskim związku

	Kobiety (N=144)	Mężczyźni (N=53)	t	p	d
	średnia (M)	średnia (M)			
CI wiktylizacja wynik ogólny	32,04	33,43	0,46	0,64	0,08
CI sprawstwo wynik ogólny	26,81	33,92	3,43	< 0,01	0,47
CI sprawstwo bezpośrednia agresja	12,01	15,21	3,74	< 0,01	0,50

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Analiza różnic między średnimi w grupach badanych kobiet i mężczyzn nie pozwoliła na potwierdzenie hipotezy dotyczącej wiktylizacji cyberprzemocą intymną. Różnice międzygrupowe okazały się nieistotne statystycznie, a zatem nie można stwierdzić, że kobiety częściej doświadczają cyberprzemocy intymnej ze strony swojego partnera w związku. Wykazano natomiast, że w porównaniu do kobiet mężczyźni istotnie częściej posługują się cyberprzemocą intymną oraz stosują bezpośrednie formy agresji elektronicznej wobec osób, z którymi tworzą bliskie relacje interpersonalne.

W celu zweryfikowania hipotezy, iż kobiety częściej dopuszczają się w cyberprześtrzeni zachowań związanych z ograniczaniem swobody oraz kontrolą partnera aniżeli z agresją bezpośrednią, wykonano analizę wariancji dla czynników płeć i stosowana forma cyberprzemocy, z uwzględnieniem testów post-hoc. Odnotowano istotną różnicę w zakresie drugiego czynnika ($F=33,45$; $p<0,01$; $\eta_p^2=0,15$) – wyższe wyniki uzyskano w podskali monitorowania i kontroli, niż w podskali agresji bezpośredniej. Interakcja czynników okazała się nieistotna ($F=0,43$; $p=0,51$), co oznacza, że płeć nie miała wpływu na tę różnicę. Tym samym nie potwierdzono założenia, że cyberprzemoc polegająca na kontrolowaniu aktywności partnera dotyczy głównie kobiet.

Na ostatnim etapie sprawdzono czy poziom empatii jest moderatorem w relacji między cechami Ciemnej Czwórki, a cyberprzemocą intymną. Do tego celu posłużono się wieloraką analizą regresji z uwzględnieniem interakcji predyktorów cyberprzemocy intymnej (tabela 4).

Tabela 4. Empatia jako moderator w relacji Ciemna Czwórka – cyberprzemoc intymna

	B	SE	95% CI	p
Model 1: $F=13,31$; $p<0,01$; $R^2=0,12$				
w. wolny	39,95	11,42	[17,43; 62,48]	<0,01
Ciemna Czwórka ^a	0,43	0,10	[0,23; 0,63]	<0,01

empatia	-0,08	0,11	[-0,29; 0,13]	0,44
Model 2: F=25,41; p<0,01; R ² =0,28				
w. wolny	-59,20	18,21	[-95,12; -23,29]	<0,01
Ciemna Czwórka	1,73	0,22	[1,31; 2,16]	<0,01
empatia	1,56	0,27	[1,04; 2,09]	<0,01
Ciemna Czwórka *empatia	-0,023	0,004	[-0,029; -0,016]	<0,01

Oznaczenia: ^a wynik ogólny SD4.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Przeprowadzona analiza wykazała, że przy niskim poziomie empatii cechy Ciemnej Czwórki istotnie wpływają na cyberprzemoc intymną ($p<0,01$; $\beta=0,80$), natomiast przy wysokim poziomie empatii wpływ ten jest nieistotny ($p>0,05$; $\beta=0,11$). Otrzymane wyniki pozwoliły zatem na potwierdzenie założenia, że empatia pełni rolę moderatora między nasileniem cech Ciemnej Czwórki osobowości, a występowaniem cyberprzemocy intymnej w związku.

7. Dyskusja wyników i uwagi końcowe.

Dane pochodzące z przeprowadzonych badań potwierdziły część z postawionych wcześniej hipotez, co pozwala na wyciągnięcie wniosków na temat relacji łączącej analizowane w badaniu zmienne psychologiczne – Ciemną Czwórkę i empatię z cyberprzemocą intymną. Otrzymane wyniki są zgodne z przewidywaniami dotyczącymi występowania pozytywnego związku pomiędzy ciemnymi cechami osobowości, a cyberprzemocą intymną. Wszystkie ze składowych Ciemnej Czwórki korelowały dodatnio z występowaniem przemocy elektronicznej wobec partnera. Zakładany związek między nasileniem ciemnych cech, a cyberprzemocą intymną (zarówno sprawstwem jak i wiktymizacją) opierał się na opisanych wcześniej wynikach badań Davida Pinedy i in. (2022). Jednakże o ile hiszpańscy badacze sugerują, iż psychopatia jest raczej słabym predyktorem zachowań o charakterze cyberprzemocy intymnej, to w badaniach własnych uzyskano związek o umiarkowanym nasileniu. Sadyzm z kolei w obu badaniach pełnił rolę tego komponentu Ciemnej Czwórki, który jest najsilniej powiązany z CDA, co potwierdza istotne znaczenie cech sadystycznych w etiologii przemocy i agresji interpersonalnej (Reidy, Zaichner, Seibert 2011).

Hipoteza zakładająca, że kobiety częściej, niż mężczyźni będą doświadczać cyberprzemocy intymnej ze strony partnera w związku, nie znalazła potwierdzenia w niniejszych badaniach. Nie stwierdzono istotnie statystycznej różnicy pomiędzy porównywanymi grupami kobiet i mężczyzn pod względem częstotliwości bycia

ofiara agresji w takiej postaci. Być może wiąże się to z niechęcią badanych kobiet do przyznawania się do doświadczania cyberprzemocy ze względu na wstyd, czy traktowanie tej sytuacji jako sprawy zbyt prywatnej i osobistej. Z drugiej strony, na otrzymany wynik mogła też wpłynąć sama metoda pomiaru i brak wyodrębnienia w analizie grupy tzw. sprawców – ofiar tj. osób, które jednocześnie dopuszczają się cyberprzemocy, jak i doświadczają jej przejawów ze strony partnera. O ile nie wykazano różnic wynikających z płci badanych pod względem wiktyimizacji cyberprzemocą intymną, o tyle – zgodnie z przewidywaniami – taka różnica wystąpiła w przypadku jej sprawstwa. Uzyskane dane sugerują, że mężczyźni częściej niż kobiety posługują się wobec partnera agresją w formie online. Jest to spójne z wynikami pochodzącymi z raportu Heather Deans i Manpala Boghala (2019), według których płeć męska jest jednym z predyktorów bycia sprawcą cyberprzemocy intymnej w bliskim związku. Jednocześnie warto zaznaczyć, że w niniejszych badaniach częstsze angażowanie się przez mężczyzn w CDA związane było także z wysokimi wynikami na skali agresji bezpośredniej.

Kolejne hipotezy badawcze odnosiły się do różnic międzypłciowych w zakresie form, w jakich przejawia się cyberprzemoc intymna. Założono, że badane kobiety częściej będą posługiwać się zachowaniami nakierowanymi na kontrolę partnera, niż stosować jawną i bezpośrednią agresję, natomiast agresja bezpośrednia w cyberprzestrzeni będzie bardziej charakterystyczna dla mężczyzn. Otrzymane wyniki nie dają podstaw do stwierdzenia, że cyberprzemoc intymna wśród kobiet przejawia się przeważnie w formie pośredniej – poprzez kontrolę partnera. W przeprowadzonych badaniach nie znaleziono potwierdzenia dla wcześniejszych danych z populacji hiszpańskiej (Pineda et al. 2022), w których kobiety uzyskiwały istotnie wyższe wyniki na skali cyberkontroli. Z drugiej strony, taki wynik może sugerować, że cyberprzemoc intymna stosowana przez kobiety ma bardziej zróżnicowany charakter. Chociaż wiele wskazuje na to, że kobiety chętniej posługują się agresją pośrednią (np. rozpowszechnianie plotek, oczernianie kogoś) w rzeczywistych i niewirtualnych relacjach interpersonalnych (Grzyb, Habzda-Siwek 2013), to możliwe, że w przypadku przemocy, która występuje w szczególnym środowisku jakim jest cyberprzestrzeń, różnice te zacierają się. Świat wirtualny pozwala nie tylko na skuteczne maskowanie się sprawcy, brak bezpośredniej konfrontacji z ofiarą, ale też ułatwia minimalizowanie negatywnych skutków cyberprzemocy przez sprawcę (jak np. odwet ze strony partnera). W takich warunkach stosowanie szerszego wachlarza zachowań agresywnych wydaje się łatwiejsze i niekoniecznie zależy od płci sprawcy, na co wskazują chociażby Virginia Sánchez i in. (2015), podkreślając podobieństwa pomiędzy kobietami i mężczyznami we wzorcach utrzymywania relacji interpersonalnych za pośrednictwem Internetu.

Niniejsze badanie potwierdziło, że w cyberprzestrzeni mężczyźni częściej niż kobiety dopuszczają się wobec partnera w związku zachowań o charakterze agresji bezpośredniej. Podobne wyniki uzyskano we wspomnianych wcześniej badaniach przeprowadzonych przez Kagana Kircaburuna i in. (2018) oraz Robertę Biolcati i in. (2022), jak również w badaniach cyberprzemocy intymnej wśród portugalskich

studentów, gdzie zaobserwowane różnice płciowe dotyczyły właśnie skali agresji bezpośredniej CDAQ (Monteiro, Guedes, Correia 2023). Na podstawie tych doniesień i otrzymanych danych można zatem wnioskować, że większe ryzyko stosowania cyberprzemocy przez mężczyzn w bliskiej relacji interpersonalnej obejmuje przede wszystkim agresję jawną i wyrażaną wprost, np. poprzez atakowanie partnerki w mediach społecznościowych.

Rezultaty badań własnych potwierdziły ostatnią hipotezę dotyczącą moderowania poprzez empatię związku pomiędzy cechami Ciemnej Czwórki, a cyberprzemocą intymną. Taki wynik pozwala sądzić, że poziom empatii odgrywa istotną rolę w relacji łączącej ciemne cechy osobowości z ryzykiem wystąpienia zachowań agresywnych skierowanych wobec partnera w bliskim związku. Niski poziom empatii zwiększa prawdopodobieństwo pojawienia się cyberprzemocy intymnej w związku, gdzie co najmniej jedna z tworzących go osób cechuje się wysokim nasileniem psychopatii, narcyzmu, makiawelizmu i sadyzmu. Otrzymane dane sugerują, że deficyty reakcji empatycznej mogą powodować wzrost ryzyka sprawstwa cyberprzemocy intymnej wobec partnera w związku. Taki wniosek nie wydaje się zaskakujący, zważywszy na potwierdzenie wcześniejszych hipotez o powiązaniach ciemnych cech osobowości z cyberprzemocą intymną. Empatyczne zubożenie uważa się za elementy składowe każdej z ciemnych cech osobowości, więc otrzymany wynik jest również zgodny z założeniami teoretycznymi, które przyjęli autorzy konstruktu Ciemnej Czwórki (Paulhus et al. 2021).

Z przeprowadzonych badań wynika, że cechy Ciemnej Czwórki osobowości mogą być uznawane za ważny czynnik ryzyka występowania zachowań o charakterze cyberprzemocy wobec partnera w bliskim związku. Prawdopodobieństwo takich zachowań wydaje się wzrastać szczególnie w przypadku osób, które charakteryzuje podwyższony poziom subklinicznego sadyzmu oraz deficyty empatii. Otrzymane wyniki są spójne z danymi z hiszpańskich badań Davida Pinedy i in. (2022), chociaż nie udało się potwierdzić wszystkich hipotez dotyczących różnic międzypłciowych w zakresie cyberprzemocy intymnej. Wykazano natomiast, że posługiwanie się wobec partnera agresją elektroniczną (szczególnie w jej bezpośredniej formie) jest bardziej powszechne wśród młodych dorosłych mężczyzn, niż kobiet.

Niniejsze badania posiadają pewne ograniczenia, które wynikają zarówno z samej formy ich przeprowadzania, jak i zastosowanych narzędzi pomiarowych. Ankieta w wersji online wiąże się z utrudnieniami dotyczącymi obserwowania warunków w jakich przebiegało badanie i udzielane były odpowiedzi, uzyskiwania informacji zwrotnej w trakcie badania, kontrolowania ewentualnych zakłóceń i dystraktorów. Należy również wspomnieć o specyfice stwierdzeń zawartych w kwestionariuszu mierzącym nasilenie cyberprzemocy intymnej. Podane w CDAQ sytuacje i opisy postaw wymagają gotowości badanego do przyznania się do bycia sprawcą lub pokrzywdzonym tego rodzaju przemocą. Odpowiadając na pytania dotyczące cyberprzemocy intymnej niektórzy z uczestników mogli ujawniać opór (np. spowodowany poczuciem wstydu) lub też nie chcieli konfrontować się z tym, że sytuacje krzywdzące miały miejsce, co mogło wpłynąć na podawane informacje

o częstotliwości i rodzajach takich czynów. Prawdopodobne jest także, iż część ofiar mogła nie wiedzieć o niektórych przypadkach cyberprzemocy ze strony swoich partnerów, a co za tym idzie – nie mogły odpowiedzieć na dane pytanie zgodnie ze stanem faktycznym. Wskazując na ograniczenia przeprowadzonych badań należy również pamiętać o tych, które wiążą się z parametrami badanej grupy (liczebność, dysproporcja kobiet do mężczyzn) oraz możliwościami generalizowania wyników.

Przeprowadzone badania poszerzają dotychczasową wiedzę na temat subklinicznego sadyzmu w kontekście zachowań agresywnych w bliskich związkach, a dane z badanej grupy potwierdziły słuszność rozszerzenia konstruktu Ciemnej Triady o tę cechę osobowości. Uzyskane wyniki mogą stać się przydatne nie tylko w przyszłych badaniach nad zjawiskiem cyberprzemocy intymnej, ale również w praktyce terapeutycznej (szczególnie w terapii par) i profilaktycznej, podczas pracy z osobami zarówno doświadczającymi jak i odpowiedzialnymi za cyberprzemoc intymną wobec swojego partnera bądź partnerki. Ze względu na swoją specyfikę ten rodzaj przemocy często może być lekceważony i ignorowany, co tylko wzmacnia u sprawcy poczucie władzy i bezkarności za swoje działania. Początkowo z pozoru nieszkodliwe, kontrolujące zachowania, które mogą być tłumaczone nawet okazywaniem troski – jak chociażby ciągłe sprawdzanie lokalizacji drugiej osoby, czytanie jej prywatnych wiadomości bądź wymaganie natychmiastowego odebrania telefonu – zazwyczaj przybierają na sile i pogłębiają się, a sprawca nie odczuwa oporu przed posuwaniem się coraz dalej, jeśli nie doświadczy negatywnych konsekwencji swoich działań. Do skutecznego zapobiegania cyberprzemocy intymnej niezbędne jest lepsze poznanie tego zjawiska oraz oparta na wynikach badań naukowych wiedza o jego mechanizmach, psychologicznych korelatach, schematach postępowania sprawcy i czynnikach ryzyka wiktymizacyjnego.

Oświadczenie w przedmiocie konfliktu interesów

Autorzy zgłaszanego artykułu oświadczają, że nie istnieje konflikt interesów. Tzn. autorzy (albo ich pracodawca lub sponsor) nie mają jakiegokolwiek bezpośredniego lub pośredniego finansowego, prawnego lub zawodowego interesu albo związku z innymi organizacjami lub instytucjami, które mogą mieć wpływ na omawiane w tekście badania.

Finansowanie

Autorzy nie otrzymali dofinansowania na tę publikację.

Bibliografia

- Ali F., Amorim I.S. i Chamorro-Premuzic T. (2009). 'Empathy deficits and trait emotional intelligence in psychopathy and Machiavellianism'. *Personality and Individual Differences* 47(7), s. 758–762. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2009.06.016>
- Álvarez-García D., Núñez J.C., García T. i Barreiro-Collazo A. (2018). 'Individual, family, and community predictors of cyber-aggression among adolescents'. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context* 10(2), s. 79–88. <https://doi.org/10.5093/ejpalc2018a8>
- Andreassen C.S., Pallesen S. i Griffiths M.D. (2017). 'The relationship between addictive use of social media, narcissism, and self-esteem: Findings from a large national survey'. *Addictive Behaviors* 64, s. 287–293. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2016.03.006>
- Bańka A. i Orłowski K. (2012). 'The structure of the teacher Machiavellianism model in social interactions in a school environment'. *Polish Psychological Bulletin* 43(4), s. 215–222. <http://dx.doi.org/10.2478/v10059-012-0024-3>
- Bazińska R. i Drat-Ruszczak K. (2000). 'Struktura narcyzmu w polskiej adaptacji kwestionariusza NPI Ruskina i Halla' [Structure of narcissism in the Polish adaptation of the Narcissistic Personality Inventory]. *Czasopismo Psychologiczne* 6, s. 171–188.
- Bennett D.C., Guran E.L., Ramos M.C. i Margolin G. (2011). 'College students' electronic victimization in friendships and dating relationships: Anticipated distress and associations with risky behaviors'. *Violence and Victims* 26(4), s. 410–429. <https://doi.org/10.1891/0886-6708.26.4.410>
- Biolcati R., Pupi V. i Mancini G. (2022). 'Cyber dating abuse and ghosting behaviors: Personality and gender roles in romantic relationships'. *Current Issues in Personality Psychology* 10(3), s. 240–251. <https://doi.org/10.5114/cipp.2021.108289>
- Borrajó E., Gámez-Guadix Pereda N. i Calvete E. (2015). 'The development and validation of the cyber dating abuse questionnaire among young couples'. *Computers in Human Behavior* 48, s. 358–365. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.01.063>
- Brazil K.J., Volk A.A. i Dane A.V. (2023). 'Is empathy linked to prosocial and antisocial traits and behavior? It depends on the form of empathy'. *Canadian Journal of Behavioural Science* 55(1), s. 75–80. <https://doi.org/10.1037/cbs0000330>
- Brown C. i Hegarty K. (2018). 'Digital dating abuse measures: A critical review'. *Aggression and Violent Behavior* 40, s. 44–59. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2018.03.003>
- Buckels E.E., Jones D.N. i Paulhus D.L. (2013). 'Behavioral confirmation of everyday sadism'. *Psychological Science* 24(11), s. 2201–2209. <https://doi.org/10.1177/0956797613490749>

- Buckels E.E., Trapnell P.D. i Paulhus D.L. (2014). 'Trolls just want to have fun'. *Personality and Individual Differences* 67, s. 97–102. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2014.01.016>
- Caridade S. i Braga T. (2020). 'Youth cyber dating abuse: A meta-analysis of risk and protective factors'. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace* 14(3). <https://doi.org/10.5817/CP2020-3-2>
- Caridade S., Braga T. i Borrajo E. (2019). 'Cyber dating abuse (CDA): Evidence from a systematic review'. *Aggression and Violent Behavior* 48, s. 152–168. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2019.08.018>
- Chabrol H., Van Leeuwen N., Rodgers R. i Séjourné N. (2009). 'Contributions of psychopathic, narcissistic, Machiavellian, and sadistic personality traits to juvenile delinquency'. *Personality and Individual Differences* 47(7), s. 734–739. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2009.06.020>
- Choi J., Kruis N. i Lee J. (2022). 'Empathy, self-control, and online harassment: A partial test of Agnew's social concern theory'. *Computers in Human Behavior* 136(4). <https://doi.org/10.1016/j.chb.2022.107402>
- Christie R. i Geis F.L. (1970). *Studies in Machiavellianism*. New York: Academic Press.
- Chrysikou E.G. i Thompson W.J. (2016). 'Assessing cognitive and affective empathy through the interpersonal reactivity index: An argument against a two-factor model'. *Assessment* 23(6), s. 769–777. <https://doi.org/10.1177/1073191115599055>
- Davis M.H. (1980). 'A multidimensional approach to individual differences in empathy'. *JSAS Catalog of Selected Documents in Psychology* 10, s. 85.
- Davis M.H. (1999). *Empatia. O umiejętności współodczuwania* [Empathy. A social psychological approach]. Gdańsk: Wydawnictwo GWP.
- Deans H. i Bhogal M.S. (2019). 'Perpetrating cyber dating abuse: A brief report on the role of aggression, romantic jealousy and gender'. *Current Psychology* 38(5), s. 1077–1082. <https://doi.org/10.1007/s12144-017-9715-4>
- Decety J. (2015). 'The neural pathways, development and functions of empathy'. *Current Opinion in Behavioral Sciences* 3, s. 1–6. <https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2014.12.001>
- Declercq F., Willemsen J., Audenaert K. i Verhaeghe P. (2012). 'Psychopathy and predatory violence in homicide, violent, and sexual offences: Factor and facet relations'. *Legal and Criminological Psychology* 17(1), s. 59–74. <https://doi.org/10.1348/135532510X527722>
- DeMatteo D., Desai A. i Tansey A. (2022). *Psychopathy*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780367198459-REPRW4-1>
- DeLisi M. (2009). 'Psychopathy is the unified theory of crime'. *Youth Violence and Juvenile Justice* 7(3), s. 256–273. <https://doi.org/10.1177/1541204009333834>
- De Los Reyes V., Jaureguizar J. i Redondo I. (2022). 'Cyberviolence in young couples and its predictors'. *Behavioral Psychology* 30(2), s. 391–410. <https://doi.org/10.51668/bp.8322204n>
- Duradoni M., Gursesli M.C., Fiorenza M., Donati A. i Guazzini A. (2023). 'Cognitive empathy and the dark triad: A literature review'. *European Journal of*

- Investigation in Health, Psychology and Education* 13, s. 2642–2680. <https://doi.org/10.3390/ejihpe13110184>
- Derbis R. i Filipkowski J. (2018). 'Motywacja osiągnięć, ciemna triada i zaangażowanie w pracę jako korelaty zachowań kontrproduktywnych'. *Czasopismo Psychologiczne* 24(3), s. 627–639.
- Domínguez C.R., Moreno P.J. i Segura M.D. (2020). 'Cyber dating violence: A review of its research methodology'. *Anales De Psicología* 36, s. 200–209. <https://doi.org/10.6018/analesps.36.2.370451>
- Edens J.F., Marcus D.K., Lilienfeld S.O. i Poythress N.G. (2006). 'Psychopathic, not psychopath: Taxometric evidence for the dimensional structure of psychopathy'. *Journal of Abnormal Psychology* 115(1), s. 131–144. <https://doi.org/10.1037/0021-843X.115.1.131>
- Ferenczi N., Marshall T.C. i Bejanyan K. (2017). 'Are sex differences in antisocial and prosocial Facebook use explained by narcissism and relational self-construal?'. *Computers in Human Behavior* 77, s. 25–31. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.08.033>
- Furnham A., Richards S.C. i Paulhus D.L. (2013). 'The dark triad of personality: A 10 year review'. *Social and Personality Psychology Compass* 7(3), s. 199–216. <https://doi.org/10.1111/spc3.12018>
- Gajda A., Morón M., Królik M., Małuch M. i Mraczek M. (2023). 'The Dark Tetrad, cybervictimization and cyberbullying: The role of moral disengagement'. *Current Psychology* 42, s. 23413–23421. <https://doi.org/10.1007/s12144-022-03456-6>
- Gámez-Guadix M., Borrajo E. i Calvete E. (2018). 'Partner abuse, control and violence through Internet and smartphones: Characteristics, evaluation and prevention'. *Psychologist Papers* 39(3), s. 218–227. <https://doi.org/10.23923/pap.psicol2018.2874>
- Gierowski K. (2009). 'Czynniki ryzyka przemocy i psychopatyczne zaburzenia osobowości u sprawców przestępstw seksualnych' [Risk factors for violence and psychopathic personality disorder in sex offenders]. *Przegląd Więziennictwa Polskiego* 64–65, s. 21–47.
- Goodboy A.K. i Martin M.M. (2015). 'The personality profile of a cyberbully: Examining the Dark Triad'. *Computers in Human Behavior* 49, s. 1–4. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.02.052>
- Grzyb M. i Habzda-Siwek E. (2013). 'Płeć a przestępczość. o problemie dysproporcji płci wśród sprawców przestępstw z użyciem przemocy' [Gender and crime. On unequal distribution of sexes in violent offending]. *Archiwum Kryminologii* 35, s. 95–136. <https://doi.org/10.7420/AK2013D>
- Hare R.D. (2006). *Psychopaci są wśród nas* [Psychopaths are among us]. Karków: Wydawnictwo Znak.
- Hughes S. i Samuels H. (2021). 'Dark desires: The Dark Tetrad and relationship control'. *Personality and Individual Differences* 171(3). <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110548>
- Jolliffe D. i Farrington D.P. (2004). 'Empathy and offending: A systematic review and meta-analysis'. *Aggression and Violent Behavior* 9(5), s. 441–476. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2003.03.001>

- Jonason P.K. i Krause L. (2013). 'The emotional deficits associated with the Dark Triad traits: Cognitive empathy, affective empathy and alexithymia'. *Personality and Individual Differences* 55(5), s. 523–537. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2013.04.027>
- Jones D.N. i Paulhus D.L. (2009). 'Machiavellianism'. W M.R. Leary i R.H. Hoyle (red.), *Handbook of Individual Differences in Social Behavior*. New York: The Guilford Press, s. 93–108.
- Kircaburun K., Jonason P.K. i Griffiths M.D. (2018). 'The Dark Tetrad traits and problematic social media use: The mediating role of cyberbullying and cyberstalking'. *Personality and Individual Differences* 135, s. 264–269. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2018.07.034>
- Kliś M. (2012). 'Adaptacyjna rola empatii w różnych sytuacjach życiowych' [The adaptive role of empathy in different life situations]. *Horyzonty Psychologii* 2, s. 147–171.
- Kowalski R.M., Giumetti G.W., Schroeder A.N. i Lattanner M.R. (2014). 'Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth'. *Psychological Bulletin* 140(4), s. 1073–1137. <https://doi.org/10.1037/a0035618>
- Kranenbarg M.W., van Gelder J.L., Barends A.J. i de Vries R.E. (2023). 'Is there a cybercriminal personality? Comparing cyber offenders and offline offenders on HEXACO personality domains and their underlying facets'. *Computers in Human Behavior* 140(5). <https://doi.org/10.1016/j.chb.2022.107576>
- Kulczyk J. (2016). 'Empatia i styl przywiązania w kontekście bliskich związków młodych dorosłych' [Empatience and attachment style in the context of young adults' close relationships]. *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Psychologica* 20, s. 89–104. <https://doi.org/10.18778/1427-969X.20.06>
- Lara L. (2020). 'Cyber dating abuse: Assessment, prevalence, and relationship with offline violence in young Chileans'. *Journal of Social and Personal Relationships* 37(5), s. 1681–1699. <https://doi.org/10.1177/0265407520907159>
- Lu Y., Van Ouytsel J. i Temple J.R. (2021). 'In-person and cyber dating abuse: A longitudinal investigation'. *Journal of Social and Personal Relationships* 38(12), s. 3713–3731. <https://doi.org/10.1177/02654075211065202>
- Maciantowicz O., Witkowska J., Zajenkowska A., Bodecka M. i Skrzypek M. (2017). 'Relacja narcyzmu wielkościowego i wrażliwego z typem popełnionego przestępstwa pośród osadzonych w polskich zakładach karnych' [Relationship of grandiose and sensitive narcissism with the type of crime committed among inmates in Polish prisons]. *Psychiatria* 14(4), s. 249–254.
- Main A., Walle E.A., Kho C. i Halpern J. (2017). 'The interpersonal functions of empathy: A relational perspective'. *Emotion Review* 9(4), s. 358–366. <https://doi.org/10.1177/1754073916669440>
- March E., Grieve R., Marrington J. i Jonason P.K. (2017). 'Trolling on Tinder® (and other dating apps): Examining the role of the Dark Tetrad and impulsivity'. *Personality and Individual Differences* 110, s. 139–143. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.01.025>

- Marcus D.K. i Zeigler-Hill V. (2015). 'A big tent of Dark Personality Traits'. *Social and Personality Psychology Compass* 9(8), s. 434–446. <https://doi.org/10.1111/spc3.12185>
- Masui K. (2019). 'Loneliness moderates the relationship between Dark Tetrad personality traits and internet trolling'. *Personality and Individual Differences* 150(1). <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.06.018>
- Međedović J. (2017). 'Aberrations in emotional processing of violence-dependent stimuli are the core features of sadism'. *Motivation and Emotion* 41(2), s. 273–283. <https://doi.org/10.1007/s11031-016-9596-0>
- Melander L.A. i Marganski A.J. (2020). 'Cyber and in-person intimate partner violence victimization: Examining maladaptive psychosocial and behavioral correlates'. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace* 14(1). <https://doi.org/10.5817/CP2020-1-1>
- Monteiro A.P., Guedes S. i Correia E. (2023). 'Cyber dating abuse in higher education students: Self-esteem, sex, age and recreational time online'. *Social Sciences* 12(3). <https://doi.org/10.3390/socsci12030139>
- Muñoz-Fernández N. i Sánchez-Jiménez V. (2020). 'Cyber-aggression and psychological aggression in adolescent couples: A short-term longitudinal study on prevalence and common and differential predictors'. *Computers in Human Behavior* 104(11), s. 106–191. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2019.106191>
- Pastwa-Wojciechowska B. (2013). *Psychopaci. Sprawcy przestępstw seksualnych* [Psychopaths. Perpetrators of sexual offences]. Gdańsk: Grupa Wydawnicza Harmonia.
- Patrick C.J. (2018). 'Psychopathy as masked pathology'. W C.J. Patrick (red.) *Handbook of Psychopathy*. New York: Guilford Press, s. 3–21.
- Paulhus D.L. i Williams K. (2002). 'The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy'. *Journal of Research in Personality* 36, s. 556–563. [https://doi.org/10.1016/S0092-6566\(02\)00505-6](https://doi.org/10.1016/S0092-6566(02)00505-6)
- Paulhus D.L., Buckels E.E., Trapnell P.D. i Jones D.N. (2021). 'Screening for dark personalities: The Short Dark Tetrad (SD4)'. *European Journal of Psychological Assessment* 37(3), s. 208–222. <https://doi.org/10.1027/1015-5759/a000602>
- Penney L.M. i Spector P.E. (2002). 'Narcissism and counterproductive work behavior: Do bigger egos mean bigger problems?'. *International Journal of Selection and Assessment* 10 (1–2), s. 126–134. <https://doi.org/10.1111/1468-2389.00199>
- Pilch I. (2008). *Osobowość makiawelisty i jego relacje z ludźmi* [The personality of a Machiavellian and his/her relationships with people]. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Pilch I. (2014). 'Makiawelizm, narcyzm, psychopatia: ciemna triada jako próba opisanego osobowości eksploratora' [Machiavellianism, narcissism, psychopathy – The dark triad as an attempt at describing the personality of an explorer]. *Chowanna* 43, s. 165–181.
- Pineda D., Galán M., Martínez-Martínez A., Campagne D.M. i Piqueras J.A. (2022). 'Same personality, new ways to abuse: How Dark Tetrad Personalities

- are connected with cyber intimate partner violence'. *Journal of Interpersonal Violence* 37(13–14). <https://doi.org/10.1177/0886260521991307>
- Pineda D., Martinez-Martinez A., Galan M., Rico-Bordera P. i Piqueras J.A. (2023). 'The Dark Tetrad and online sexual victimization: Enjoying in the distance'. *Computers in Human Behavior* 142(2), s. 1–8. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2023.107659>
- Ramos M.C., Miller K.F., Moss I.K. i Margolin G. (2021). 'Perspective-taking and empathy mitigate family-of-origin risk for electronic aggression perpetration toward dating partners: A brief report'. *Journal of Interpersonal Violence* 36(3–4), s. 1155–1164. <http://doi.org/10.1177/0886260517747605>
- Reidy D.E., Zeichner A. i Seibert L.A. (2011). 'Unprovoked aggression: Effects of psychopathic traits and sadism'. *Journal of Personality* 79, s. 75–100.
- Rodríguez-Domínguez C., Pérez-Moreno P.J. i Durán M. (2020). 'Cyber dating violence: A review of its research methodology'. *Anales de Psicología* 36, s. 200–209.
- Rogoza R. i Ciecuch J. (2020). 'The Dark Triad traits and their structure: An empirical approach'. *Current Psychology* 39(4), s. 1287–1302.
- Rogoza R., Rogoza M. i Wyszynska P. (2016). 'Polska adaptacja modelu narcystycznego podziwu i rywalizacji' [Polish adaptation of the narcissistic admiration and rivalry concept]. *Polskie Forum Psychologiczne* 21(3), s. 410–431.
- Sest N. i March E. (2017). 'Constructing the cyber-troll: Psychopathy, sadism, and empathy'. *Personality and Individual Differences* 119, s. 69–72.
- Siemieniecka D., Skibińska M. i Majewska K. (2020). *Cyberagresja – zjawisko, skutki, zapobieganie* [Cyber aggression – phenomenon, effects, prevention]. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Sánchez V., Muñoz-Fernández N. i Ortega-Ruiz R. (2015). "Cyberdating Q&A": An instrument to assess the quality of adolescent dating relationships in social networks'. *Computers in Human Behavior* 48, s. 78–86. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.01.006>
- Strus W. i Kozłowska A. (2018). 'Osobowość Psychopatyczna – Nowe ujęcia starej problematyki' [Psychopathic Personality – new recognitions of old problems]. *Biuletyn Kryminologiczny* 25, s. 15–34. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5005149>
- Thomas L. i Egan V. (2022). 'Subclinical sadism: Examining temperamental predispositions and emotional processing'. *Personality and Individual Differences* 196(5). <https://doi.org/10.1016/j.paid.2022.111756>
- Urbonaviciute G. i Hepper E.G. (2020). 'When is narcissism associated with low empathy? A meta-analytic review'. *Journal of Research in Personality* 89. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2020.104036>
- Wai M. i Tiliopoulos N. (2012). 'The affective and cognitive empathic nature of the dark triad of personality'. *Personality and Individual Differences* 52(7), s. 794–799. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2012.01.008>
- Vachon D.D., Lynam D.R. i Johnson J.A. (2014). 'The (non)relation between empathy and aggression: Surprising results from a meta-analysis'. *Psychological Bulletin* 140(3), s. 751–773. <https://doi.org/10.1037/a0035236>

- Verschuere B. i te Kaat L. (2020). 'What are the core features of psychopathy? A prototypicality analysis using the Psychopathy Checklist-Revised (PCL-R)'. *Journal of Personality Disorders* 34(3), s. 410–419. https://doi.org/10.1521/pedi_2019_33_396
- Zeigler-Hill V. i Vonk J. (2015). 'Dark personality features and emotion dysregulation'. *Journal of Social and Clinical Psychology* 34(8), s. 692–704. <https://doi.org/10.1521/jscp.2015.34.8.692>
- Zweig J.M., Dank M., Yahner J. i Lachman P. (2013). 'The rate of cyber dating abuse among teens and how it relates to other forms of teen dating violence'. *Journal of Youth Adolescence* 42, s. 1063–1077. <https://doi.org/10.1007/s10964-013-9922-8>
- Zweig J., Lachman P., Dank J. i Yahner J. (2014). 'Correlates of cyber dating abuse among teens'. *Journal of Youth Adolescence* 43, s. 1306–1321. <https://doi.org/10.1007/s10964-013-0047-x>